

Hoeveel vrouwen mogen meedoen in de klassieke muziek?

Vandaag, zaterdag, staat de muziek van Clara Schumann een hele dag in de spotlights in De Singel: eindelijk mag ze definitief uit de schaduw van haar man Robert. Maar hoe zit het vandaag met de genderbalans in klassieke muziek? Stralen vrouwen even hard als mannen? **ANEMARIE PEETERS**

Virago met centraal aan de contrabas Eline Cote. 'Gender bepaalt niet je muzikale kwaliteit. Wij spelen tot we niet meer nodig zijn'. © Wim Kempenaers

Wie zou de pianiste en componiste Clara Wieck geweest zijn zonder haar man Robert Schumann? Het is een fascinerende vraag. Zouden we haar dan ook gekend hebben? En hoe zou haar muziek geklonken hebben als ze niet was geschreven in een tijd waarin iedereen (vrouwen inclusief) vond dat vrouwen niet écht konden componeren?

Veerle Janssens schreef over Clara Schumann en heel wat andere vrouwelijke componisten in haar boek *Vrouw aan de piano. Ze schudt haar hoofd*. 'Ik denk dat je de vraag kunt omdraaien: zouden we Robert wel gekend hebben zonder Clara? Zij was een geverd pianiste en gaf concerten in heel Europa. Zij was de "grote madam". Tijdens een concertreis naar Sint-Petersburg kreeg Robert Schumann zelfs de vraag voorgeschooteld of hij ook iets met muziek deed. Dat is toch tekenend?'

Clara's vader had er alles aan gedaan om zijn getalenteerde pianospelende dochter wereldberoemd te maken. Daarom was Friedrich Wieck ook zo tegen Clara's huwelijk gekant. Een huwelijk betekende voor de meeste vrouwelijke wonderkinderen het einde van hun carrière. Hij kreeg gelijk.

Robert vroeg Clara om niet langer te concoureren.

Componeren mocht wel nog, en daarin onderstonden de twee geliefden elkaar. Maar ook dan speelden de rollenpatronen in Clara's nadeel. In de jaren waarin zij acht kinderen op de wereld zette (en minstens twee miskramen verterde), wijdde Robert zich onafgebroken aan zijn kunst. Pas toen het gezin in geldnood verkeerde, klopte Clara op tafel. Haar pianospele vingers leverden het gezin heel wat meer op dan wat Robert bijeen gekrabbelde kreeg. 'Na Roberts dood heeft ze nauwelijks nog iets gecomponeerd', vertelt Janssens. 'Ze wijdde zich volledig aan Roberts nalatenschap, gaf zijn werken uit en speelde zijn muziek. Dat was Roberts muziek vandaag zo goed kennen hebben we eigenlijk aan haar te danken.'

Klara's Top 100

De tijden zijn gelukkig veranderd en de muziek van Clara is niet vergeten. En toch. Nog altijd weerklinkt haar muziek vanuit de maar, niet vanuit de mainstream - net zoals die van zoveel andere componerende vrouwen uit het verleden. Janssens schreef er een jaar geleden naar aanleiding van Clara's Top 100 al een vlammend opiniestuk over (*DS 23 november 2018*).

Op de lijst van stukken waaruit de luisteraars hun favorieten konden kiezen, stonden welgeteld vier stukken door vrouwen gecomponeerd op een totaal van 314. Nu, een jaar later, zucht Janssens minstens even diep. In de keuzelijst van dit jaar werd welgeteld één werk van een vrouwelijke componist toegevoegd - tegenover dertien werken van mannen.

De kunstgeschiedenis kan je nu eenmaal niet herschrijven, luidde de reactie bij Klara. 'Maar is dat wel zo?' vraagt Janssens zich af. 'Zo'n Top 100 gaat ook over canonvorming. Die canon is een expressie van hoe wij naar het verleden kijken. Als we blijven naast het vrouwelijke talent uit het verleden kijken, dan blijven we toch steeds in dezelfde vicieuze cirkel zitten? Namelijk: de werken van vrouwen worden niet gespeeld omdat ze niet bekend zijn en ze zijn niet bekend omdat componerende vrouwen uit het verleden nu eenmaal niet dezelfde aandacht krijgen als mannen. Positieve actie is volgens mij absoluut nodig.'

Gender-stereotypering

En nu? Worden de Clara's van vandaag nog steeds de marge in geduwd? Wie naar de uitvoerende muzikanten kijkt, krijgt de indruk dat de opeenvolgende feministi-

'We zitten in een vicieuze cirkel: de werken van vrouwen worden niet gespeeld omdat ze niet bekend zijn en ze zijn niet bekend omdat componerende vrouwen uit het verleden nu eenmaal niet dezelfde aandacht krijgen als mannen'

VEERLE JANSSENS

Auteur

sche golven hun werk gedaan hebben. Waar vrouwen tot na de Tweede Wereldoorlog, op een enkele harp na, niet eens mochten deelnemen aan een symfonisch orkest, telt Brussels Philharmonie vandaag bijvoorbeeld 43 procent vrouwen, Antwerp Symphony Orchestra 48 procent.

Maar schijn bedriegt, zo ontkende de conservatoriumstudente Eline Cote. Zij wijdde haar afstudeerthesis aan de uitdagingen voor vrouwen in de klassieke muziek vandaag. 'Als je naar de lijst van de twintig beste orkesten van de wereld gaat kijken, dan zie je dat daar slechts 31 procent vrouwen meespelen', zegt ze. 'Veel instrumenten hebben ook nog steeds een heel sterke genderstereotypering. De enige pupiters waar je meer vrouwelijke spelers ziet opdruken dan mannelijke, zijn die van de fluit, de harp en met een nipte voorsprong die van de viole'. En omgekeerd zijn er heel wat instrumenten die nog steeds als louter mannelijk worden gezien, zoals trombone of ook Cotes eigen instrument, de contrabas.

Op vlak van vrouwelijke dirigenten lijkt het alsof er zich de laatste jaren een dijkbreuk voordoet. Waar Marin Alsop lang een uitzondering was, zie je vandaag meer en meer vrouwelijke dirigenten opdruken. In eigen land kozen zowel Symfonieorkest Vlaanderen en Antwerp Symphony Orchestra met Kristiina Poska en Elin Chan voor vrouwen als chef dirigent. Maar aan de basis lijkt het onevenwicht nog steeds intact. In het conservatorium van Brussel volgen op dit moment negen mannen de opleiding directie, tegenover drie vrouwen. In het conservatorium van Antwerpen zijn dat er elf tegenover drie.

'Nog altijd hebben veel vrouwelijke dirigenten het gevoel dat ze zich dubbel moeten bewijzen', zegt Cote, die voor haar onderzoek met muzikanten over de hele wereld sprak. 'Tijdens de eerste tien minuten van een repetitie moeten ze er direct staan, terwijl mannen vanzelf meer krediet krijgen bij de muzikanten.'

In haar enquête kwam Cote heel wat onvrede op het spoor. Je leest verhalen over koperblazers die naast een vaste positie grijpen omdat men een man verkiest. Maar ook alledaagse vormen van seksisme werden vaak aangehaald. Zoals een dirigent die de suggesties van vrouwelijke muzikanten minder serieus neemt dan die van

Eline Cote. © Wim Kempenaers

Clara Wieck, vrouw van Robert Schumann. © rr

'Een tijd geleden merkte ik dat een mannelijke componist voor een gelijkwaardige opdracht bij eenzelfde opdrachtgever een derde meer kreeg betaald. Dat heb ik toen niet gepikt'

ANNELEN VAN PARYS
Componiste

mannelijke. Of een docent die beweert dat vrouwen niet geschikt zijn om bepaalde stukken te spelen. Ook heel wat anonieme verhalen over machtsmisbruik en seksuele intimidatie kwamen in de tekstvakjes van Cotes enquête terecht. Cote richtte bij wijze van statement Virago op: een orkest met alleen vrouwen. Op 8 maart, internationale vrouwendag dus, spelen ze hun eerste concert in de Elisabethzaal in Antwerpen. 'Onze leuze is heel simpel', zegt ze. 'Gender bepaalt niet je muzikale kwaliteit. Wij spelen tot we niet meer nodig zijn.'

Veranderende tijden

Wanneer we haar bellen, stapte componist Annelies van Parys net buiten bij de internationale compositiewedstrijd Tactus, waar ze in de jury zetelde. Natalie Dietterich, een jonge vrouw uit Pennsylvania, heeft gewonnen en haar werk komt volgend seizoen op het programma van Brussels Philharmonie. Vijftien jaar eerder werd Van Parys zelf tweede in de wedstrijd. Omdat niet iedereen een vrouw als winnaar acceptabel vond - zo werd haar nadien door enkele juryleden toegelust. De tijden veranderen, voelt ook Van Parys. 'Je merkt het aan de herken. Doen de muzikanten even hard hun best voor de stukken van de vrouwelijke kandidaten? Bij dit orkest had ik zeker het gevoel van wel.'

De tijd van hardop uitgesproken vooroordelen lijkt definitief voorbij. Dat vrouwen niet kunnen componeren, kreeg ik tijdens mijn studies soms nog wel eens te horen van oudere profen. Maar die generatie is gelukkig al een tijd niet meer aan zet. 'Alledaags seksisme daarentegen, komt ze wel in veel maten en vormen tegen. 'Je wordt je daar soms pas van bewust als je in het buitenland werkt. In Zweden bijvoorbeeld, voelde ik me op een veel vanzelfsprekender manier onmiddellijk gerespecteerd'. En ook vrouwelijke componisten worstelen met een loonkloof. 'Een tijd geleden merkte ik dat een mannelijke componist voor een gelijkwaardige opdracht bij eenzelfde opdrachtgever een derde meer kreeg betaald. Dat heb ik toen niet gepikt.'

Stok achter de deur

Wat te doen: wachten tot de verhoudingen zich - ooit - vanzelf rechtrokken of nu actie ondernemen? De organisatie Keychange lanceerde in 2017 in de brede muzieksector een eenvoudige oproep voor positieve actie: een fifty-fifty-genderbalans tegen 2022.

Hoe organisaties hun engagement invullen, verschilt onderling. Sommige popfestivals gaan voor evenveel vrouwelijke als mannelijke headliners op hun affiches, andere passen de quota toe op de vaste personeelsleden van hun organisatie, conservatoria zoeken naar een genderbalans in hun docententeam, orkesten kijken naar het aantal mannen en vrouwen per pupiters. Meer dan 250 organisaties uit heel Europa, Canada, de VS, Australië en Brazilië ondertekenden de oproep.

In België is Festival 20/21 een van de slechts twee orkesten naar. Maarten Beirens, artistiek directeur van het festival, licht toe: 'Voor ons werkt het engagement voor Keychange als een goede stok achter de deur. Wij willen de quota toepassen op de compositieopdrachten die we uitschrijven. Geen enkele organisator zal vandaag nog zeggen dat hij geen muziek van vrouwen op het podium wilt. Maar soms spelen ze onbewust voorkeuren wel en rol. Een programmatrice zal altijd eerder kiezen voor wat in de lijn ligt van zijn eigen identiteit. Is die programmatrice een witte, grijzende man, dan zal hij gemakkelijker kiezen voor muziek die door witte, grijzende mannen is geschreven. In die zin kan het engagement helpen om alert te blijven.'

200 kaarsjes voor Clara Schumann 30 november, De Singel, Antwerpen